

RUS EDEBİYAT TARİHİNDE ÖYKÜ TÜRÜNÜN GELİŞİM EVRELERİ

Doç. Dr. Birsen KARACA*

Abstract

In the Russian literature, first stories, which are in accord with the norms and values of western literatures, have been written by leading figures of the sentimental trend, In the 19th century, Russian stories and tales took their place among world classics with the work of authors such as Pushkin, Gogol and Chekhov. Throughout the 20th century, representatives of the socialist realism, which was the 'official' ideology of the Russian state, had been the only power to determine the artistic values of literary works. Naturally, the genre story, too, had been subjected to some applications meeting the requirements of this trend. However, this does not mean that the genre story is deprived of artistic values. There are of course extremely successful story writers in this era as well. With the decline of the USSR, the Russian literature has gone into a process of democratization. As in the whole world, the most influential trend of this era is postmodernism.

Key words: the genre story in Russian literature, literary trends, Pushkin, Chekhov, Gogo, sentimentalizm, postmodernizm, Soviet literature.

*Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi öğretim üyesi.

Özet

Rus edebiyatında Batı edebiyatlarındaki ölçütlere uygun ilk öyküler sentimentalist akımın temsilcisi yazarlar tarafından kaleme alınmıştır. XIX. Yüzyılda ise Rus öyküsü Puşkin, Gogol ve Çehov'un eserleriyle dünya klasikleri arasına girmiştir. XX. yüzyıl boyunca eserlerin sanatsal değerlerini belirleyen yegane güç, devletin "resmî" akımı olan sosyalist gerçekçiliğin temsilcileri olmuştur. Doğal olarak, öykü türü de bu akımın gereklerini yerine getiren uygulamalara maruz kalmıştır. Ancak bu, öykü türünün sanatsal değerlerden yoksun kaldığı anlamına gelmiyor. Bu dönemde de son derece başarılı öykü yazarları var. SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Rus edebiyatı demokratikleşme sürecine girdi. Dönemin etkin akımı ise tüm dünyada olduğu gibi, postmodernizmdir.

Anahtar Sözcükler: *Rus edebiyatında öykü, edebî akımlar, Puşkin, Çehov, Gogol, sentimentalizm, postmodernizm, Sovyet edebiyatı.*

Rusya'nın siyasî tarihinde liderlerin veya yönetici kadronun dünya görüşü Rus edebiyatının gelişim çizgisini, hatta kaderini doğrudan değiştiren mutlak güç olmuştur. Rus edebiyat tarihinde, sonucunda bu türden radikal değişikliklerin yaşandığı üç olay belirliyoruz. Bunlardan ilkinde I.Petro'nun adı ön plana çıkıyor. I.Petro 1689'dan 1725 yılına kadar süren çarlığı döneminde Rusya'daki ilk batılılaşma hareketlerini başlatan düzenlemeler yapar. Bu yolla, günümüzün moda tanımlamasıyla, Batı kültürünün Rusya'da serbest dolaşımına izin verilmiştir. Bu da Rus edebiyatının Batı edebiyatlarına entegrasyonu için yapılan ilk çalışmaların kısa sürede olumlu sonuç vermesine olanak sağlar. Sözü edilen dönemin resmî¹ olarak bitiş tarihi 1917 yılıdır. Bu tarihten itibaren SSCB adıyla tanımlanan yeni devletin yönetici kadrosunun dünya görüşü yalnızca Rus değil, Orta Asya, Kafkasya, Sibirya ve bazı kuzey ve Doğu Avrupa halklarına ait edebiyatların da gelişim çizgisini yönlendirecektir. Edebiyatı nitelemek için, Sovyetler Birliği'nin resmî söyleminde "Sovyet edebiyatı" tanımlaması geçerli olsa da Rus dilinin, Rus kültürünün ve Rus edebiyatının öncelikli konumu tartışmasızdır. Sonuçta, SSCB dağıldıktan sonra yerine kurulan Rusya Federasyonu'nun sınırları içerisinde kalan coğrafi alanın yalnızca Rus halkının değil, Sovyet edebiyatının da yurdu olduğu görüldü. Sovyet

1Bu metinde "resmî tarih" terimi özellikle altı çizilerek kullanılıyor, çünkü edebiyatların dönemlerini belirlerken kesin tarih verilmesi durumunda geçiş dönemi yazarları ve bu yazarların eserleri her iki döneme de ait olabiliyor. Kaldı ki, XX. yüzyıl Rus edebiyatı devrim öncesi ve devrim sonrası olmak üzere ikiye ayrılır. Devrim sonrası edebiyat ise ayrıca ikiye ayrılır: Birinci grup, Sovyet edebiyatının içerisinde gelişir. İkinci grup ise varlığını sürgünde sürdürür.

edebiyatı dönemi Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla birlikte, 1991 yılında resmen son buldu. Ancak, sosyalist görüşün edebiyattaki etkisinin zayıflaması daha önce, Perestroyka'nın ilânından hemen sonra başlar. Bu çözümlenin ardından ortaya çıkan ve şu an henüz oluşum süreci içerisinde bulunan yeni dönemde edebiyatın sosyal yaşamdaki demokratikleşme hareketlerine paralel bir çizgide geliştiğini gözlemliyoruz. XXI. yüzyıl Rus edebiyatının başlangıç noktasındaki temel taşlarını bir önceki dönemin yaşlı kuşak ve genç yazarlarının çalışmaları oluşturuyor. Diğer dönemlerle kıyaslanınca XXI. yüzyıla ait edebiyatın sayısal açıdan zengin bir birikimi olduğundan bahsetmek için çok erken, ancak bu kısacık süreç içerisindeki yenilikçi uygulamaları da kaydetmek gerekiyor.

Edebiyat bilimcileri Rus halkının siyasî tarihindeki bu gelişim çizgisini çıkış noktası olarak kabul edip Rus edebiyatının Batı edebiyatlarıyla entegrasyon sağlanmadan önceki dönemini "eski Rus edebiyatı", I.Petro ile başlayan dönemini "yeni Rus edebiyatı", SSCB dönemine ait edebiyatı "Sovyet edebiyatı" olarak sınıflandırıyorlar. XXI. yüzyıl Rus edebiyatı için henüz herkes tarafından benimsenmiş yaygın bir tanımlama yok.

YENİ RUS EDEBİYATI DÖNEMİNDE ÖYKÜ TÜRÜNÜN KAZANDIĞI YENİ ÖZELLİKLER

Bu bölümde, Batı edebiyatlarının ölçütlerini benimseyen öykü yazarlarının yenilikçi uygulamalarını ön plana çıkartmak ve yeni dönemde öykü türünün kazandığı özellikleri belirlemek amacıyla eski Rus edebiyatı döneminde yazılan eserlerin içerik ve biçimsel özellikleriyle ilgili bilgileri de kullanacağız. Bazı edebiyat tarihçileri, I.Petro'nun çarlık dönemini (1689—1725) eski Rus edebiyatının bitiş tarihi olarak kabul ederler. Bu görüşün dayanağı, söz konusu dönemin Rus kültür tarihinde köklü değişikliklere yön veren bir kırılma noktası olmasıdır. Rusya'yı Avrupa düzeyinde güçlü savunması olan bir devlet yapmak amacıyla yola çıkan I.Petro'nun reformları, Rus halkının dış görünüşünü ve düşünce yapısını da değiştirmeyi amaçlamaktadır. 1700—1701 yıllarında I.Petro'nun soyluların sakallarını kesmelerini, Alman veya Fransız kıyafetleri giymelerini, her soylu erkeğin okuma yazma ve matematik bilmesini talep eden emirleri meydanlarda ve sokaklarda davul eşliğinde ilân ediliyordu. Bu emirlere karşı eski Rus geleneklerini korumakta ısrar edenler sert bir şekilde cezalandırılıyordu: Boyarların sakallarını çar bizzat kendisi kesiyordu, sakal ve bıyıkla iş yerinde görülen soylular falakayla dövülüyorlardı, geleneksel Rus kıyafetleriyle ticaret yapan tüccarlar kırbaçlanıyor ve kürek cezasına çarptırılıyorlardı, ayrıca okuma yazma bilmeyen soylular evlenme hakkından mahrum ediliyorlardı (Dolgov, history2_5.html) vb. Bu düzenlemelerin yeni Rus edebiyatına nasıl yansıdığını araştırma konusu olarak seçtiğimiz öykü türü eserlerde gözlemleyeceğiz.

Bu noktada "öykü nedir?" ya da "Hangi eserleri öykü olarak nitelendirebiliriz?" sorusunu tartışmak gerekiyor. Çünkü, eski Rus edebiyatı döneminde de öykü türünde yazılı eserler olmasına karşın, çağdaş dünya edebiyatlarındaki öykü türünün ölçütlerine uymadığı için, bu ürünler değerlendirmeye alınmıyor. Öncelikle, çağdaş dünya edebiyatlarında öykü türüne Batı edebiyatlarında aranan ölçütleri taşıyan eserlerin dahil edildiğinin altını çizelim. Batı edebiyatları ifadesiyle kast edilen de genellikle Fransız, İngiliz, Alman ve Amerikan edebiyatlarıdır. Rus edebiyatında batılı değer ölçülerine uygun öykü yazma çalışmaları XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlar. Burada yanıtlanması gereken soruyu şöyle formüle edelim: Eski Rus edebiyatına ait öyküleri yeni Rus edebiyatındaki öykülerden farklı kılan özellikler nelerdir? Bu sorunun yanıtı bize çağdaş öykü türünde aranması gereken ölçütler konusunda da önemli ip uçları verecektir.

V.V. Dolgov, "En Eski Dönemlerden Günümüze Kadar Rus Kültür Tarihi Üzerine Kısa Bir Deneme" adlı çalışmasında bu soruyu şöyle yanıtlıyor:

"Edebiyatta XVII. yüzyıl pek çok değişmez kuralların donup kaldığı zamandır. Kurmaca edebiyatta, anlatımı son derece güçlendiren bir yenilik hakimdir. Bir önceki yüzyıla ait olan klasik Rus edebiyatı bunu (yeniliği) tanımıyordu. Eski Rus edebiyatında tarihi kişiler (önde gelen kilise adamları, knyazlar, boyarlar) kullanılıyordu. Dolayısıyla, bilinçli olarak hiçbir kurmacanın yapılması mümkün değildi, çünkü tarih anlatımında bu, yalan anlamına geliyordu. Yazılı eserler son derece ciddi ve kutsal olarak kabul ediliyordu, eğlenceli kurmacalarla uğraşmak için sözlü 'efsaneler' vardı" (Dolgov, history2_6.html).

Özetleyecek olursak, bu eserler daha çok aristokrat kesime mensup bir kişinin veya kişilerin başından geçen olayları, toplumun katıldığı savaşları, zaferleri, yenilgileri anlatır ve mesel karakteri taşır. Okurun karşısına anlatıcı kimliğiyle çıkan yazar, yaşadığını veya gördüğünü söylediği olayları aktarır ve öyküsünün sonunda okurun bundan bir ders çıkartmasını ister.

Eski Rus edebiyatı üzerine yaptığı çalışmalarla edebiyat bilimi alanında saygın bir konumu olan Lihaçyov'un değerlendirmelerinden konuyla ilgili ayrıntılı bilgiler ediniyoruz:

"Eski Rus edebiyatında eserler okuru yenilikle şaşırtmamaya çalışır, tam tersine, onu alışkanlıklarıyla sakinleştirmek ve büyülemek için çabalar. Eserini oluştururken yazar sanki bir tür ayin yapar, törene katılır. Her şeyi anlatıma uygun törensel bir biçimde anlatır..."(Lihaçyov, wed.html) Bilim adamının konuyla ilgili olarak altını çizdiği diğer özellikler şöyledir: Edebi eserlerin konuları Rus halkının yaşamı ve Rusya'nın tarihiyle büyük bir paralellik içerisindedir ve neredeyse Rus tarihi adım adım izlenmektedir.

Edebi eserler birbirinden kesin çizgilerle ayrılmaz. Aynı konuda yeni yazılan bir eser, bir önceki eseri büyük oranda tekrar eder. Bu döneme ait öykülerin bir başka özelliği dini konu alması ve okura ders vermek gibi bir amaç gülmesidir.

Bu amaç, devletin yönetim mekanizmasını kontrolü altında tutan ardıl kuşaklar tarafından okuru yönlendirmek şeklinde benimsenir. Özellikle, LPetro'nun reformlarını miras olarak benimseyen II.Yekaterina'nın çarlık döneminde (1762-1796) edebiyatın belirgin işlevinin okuru eğitmek ve onun düşüncelerine yön vermek olduğu önemle vurgulanacaktır.²

Eski ve yeni Rus edebiyatlarına ait öykü türlerini birbirinden ayıran önemli özelliklerden birisi de dil araçlarını kullanma teknikleridir. Eski düz yazı türlerinde, çağdaş eserlerde görülen anlatıcı yoktur. Bu görevi yazar bizzat kendisi yüklenmiştir. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında kaleme alınmış Batı tarzındaki ilk öykülerde eski Rus edebiyatında kullanılan anlatım tekniklerinin izlerini gözlemleyebiliyoruz. Örneğin: Alman edebiyatından çeviriler yapan ve batılı örneklerle uygun özgün eserler yazan ilk isimlerden Mihail Dimitriyeviç Çulkov (1744—1792)'un "Başkasının Hatasının Kurbanı" (1766) adlı eseri mesel niteliğini korumaya devam eder.

XVIII. yüzyılda Rus edebiyatında etkili olan üç akım belirliyoruz. Bunlardan ilki klasisizmdir. Rus edebiyat bilimcileri arasında bu akımı "yalancı klasisizm" olarak adlandırma eğilimi de vardır.³ Akımın XVIII. yüzyılın ilk çeyreğindeki temsilcileri A.D.Kantemir⁴, V.K.Trediakovski⁵ ve M.V.Lomonosov'dur⁶. Klasisizmin yükseliş döneminde M.M.Heraskov'un⁷, Ya.B.Knyajnin'in⁸ ve G.R.Derjavin'in⁹ adıyla karşılaşırız. Bu dönemin son halkasını oluşturan AJP.Sumarokov¹⁰ trajedi ve komedilerinde klasisizmin ilkelerini çok daha gelişmiş olarak uygular.

V.V.Dolgov dönemin edebiyatında etkili olan ikinci akımı "kurmaca gerçekçilik" adıyla anıyor. D.İ.Fonvizin (1744—1792)'in "*Brigadir*"¹¹ ve

² II.Yekaterina'nın bizzat kendisi komedi türünde eserler yazar ("*O vremya/Zamana Doğru*" ve "*İmenini gospoži VorçalkinoylBayan Vorçolkina'nın İsim Günü*") ve edebiyatçıları çevresinde toplamak için "*Vsyakaya vsyaçına*" adlı derginin çıkartılmasına gizli destek verir.

³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Rossiya, razd. İstoriya russkoy literaturı (XVIII vek i pervaya polovina XIX veka, <http://www.rulex.ru/01274010htm>

⁴ Şair, diplomat; 1708-1744.

⁵ Şair, filolog, bilim adamı; 1703—1768.

⁶ İlk Rus bilim adamı, şair, ressam, tarihçi, ekonomist; 1711 — 1765.

⁷ Yazar; 1733-1807.

⁸ Dramaturg, şair, akademisyen; 1742 (1740?)—1791.

⁹ Şair; 1743-1816.

¹⁰ Yazar; 1717-1777.

¹¹ "Tuğbay"

"Nedoras"¹² adlı komedileri akımın başarılı örnekleridir: Bu eserlerde Fonvizin klasisizmin ilkelerine büyük oranda uyarken zaman ve yer birliğine dikkat ediyor ve olayları gerçeğe uygun olarak veriyor.

Sentimentalizm XVIII.yüzyılın ikinci yarısında, Batı ve Amerikan edebiyatlarının ardından Rus edebiyatında da yansımaları buluyor. Hem de o dönem için neredeyse eş zamanlı kabul edilebilecek bir sürede, 1760'lı yıllarda. Sentimentalist yazarların ilgisi dünyayı duygusal olarak algılayan insan duygularına ve doğaya yöneliktir. Eski dönemlere ait idealize etme eğilimi yeni akımın temsilcileri için de geçerlidir.

XVIII. yüzyılın ikinci yarısı aynı zamanda Rus edebiyatında öykü türü için de başlangıç noktasıdır. Sentimentalizmin en önemli temsilcisi olarak kabul edilen Nikolay Mihayloviç Karamzin (1766—1826) uzun öykülerinde batı edebiyatının ölçütlerini büyük bir başarıyla uygulamıştır.¹³ Yazarın sentimental geleneği takip ederek yazdığı "*Zavallı Liza*" (1792) adlı uzun öyküsü hem içerik ve biçim açısından hem de okurdan aldığı tepkiyle dikkat çekiyor. Klasisizmin temsilcisi yazarların düz yazı türlerinden roman ve öyküye karşı küçümseyici bir yaklaşım içerisinde oldukları dikkate alınınca, öykü türünün Rus edebiyatında benimsenmesi için yapılan çalışmalarda Karamzin'in kazandığı başarının ne kadar büyük olduğu net olarak görülebiliyor. Her şeyden önce klasisizmin temsilcileri için roman ve öykü gibi düz yazı türleri yasaklıdır. Dönemin edebiyat otoritelerinden Sumarakov romanı "yararı az, zararı çok"¹⁴ olarak tanımlar. Buna karşın, tefrika romanlar, özellikle de Karamzin'in öyküleri okurlardan büyük beğeni toplamaktadır.

Bu dönemde yazarların öykü türüne gösterdikleri ilgiyi ve öykü türünde verdikleri ürünlerin nicelik ve niteliklerini ve okurların tepkisini değerlendirdiğimiz zaman şöyle bir sonuca varıyoruz: Sentimentalizm akımı Rus edebiyatında öykü türünün batı ölçütlerine ulaşması ve okur kitleleri tarafından benimsenmesi yönünde yapılan çalışmalarda yazarlara büyük olanaklar sunmuştur. Ancak, çok uzun bir süre sentimentalizmin ciddi bir edebiyat akımı olarak kabul edilmemesi nedeniyle Rus edebiyatının değişimiyle ilgili ilk örnekler seçilirken odak noktası bir sonradaki yüzyıl olmuştur.

"Anasının Kuzusu "

¹³ *Sentimentalizm akımının temsilcisi yazarlardan bazıları ve eserleri şöyledir: P.Yu.Lvov (1770-1825) "Roza i Lyubim" (1790), "Daşa, dereverskaya devuşka" (1803); M.N.Muravyov (1757-1807) "Obitatel predmesty" (1820); A.Ye. İzmaylov (1779-1831) "Bednaya Maşa" ; N.P.Milonov (?-?) "İstoriya bednoy Mari"vd.*

¹⁴ *Pigarev, K.V., Fridlenger, G.M., Russkaya literatura, İstoriya vseirnnoy literaturı, T. 5, Moskva, 1988, s.376.*

XIX. Yüzyıl:Öykü Türü Yeni bir Gelişim Evresine Giriyor

XIX. yüzyıl Rus edebiyatının, tüm türleriyle, Batı edebiyatına entegrasyon aşamasını tamamladığı yüzyıldır. Bu dönemde romantizm, realizm, eleştirel gerçekçilik, natüralizm akımlarının temsilcilerine ait ürünleri buluyoruz. Yüzyılın ilk yarısında öykü türü söz konusu olunca araştırmacıların ilgisi Puşkin, Gogol ve Çehov'un yenilikçi uygulamaları üzerinde yoğunlaşıyor. Ayrıca, Turgenev, Dostoyevski, Lev Tolstoy gibi, roman türünde verdikleri ürünlerle dünya klasikleri arasına giren yazarlar da XIX. yüzyılın ilk dönemine ait öykü birikimine çok önemli katkı sağladılar. Bu yüzyılın ikinci yarısında en belirgin isim Anton Çehov'dur. Zaman içerisinde Çehov'un adı öykü türünde öncü yazar olarak anılacaktır.

XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde romantizm akımı hakimdir. Bu dönemde öne çıkan isim A.S.Puşkin (1799— 1837)'dir. Puşkin'in adını hem romantizm hem de gerçekçilik akımının temsilcileri arasında buluyoruz. Ama o, sanat yaşamının ilk evresinde klasisizm akımının kurallarına uyan eserler de yazmıştır.

Rus edebiyatında gerçekleştirdiği yenilikçi uygulamaları dikkate alan pek çok araştırmacı, Puşkin'i yeni Rus edebiyatının kurucusu kabul eder. Bunun yanında, öykü türünde kullandığı anlatım teknikleriyle ve yarattığı eser kişileriyle daha sonraki nesiller için öncü olmuş bir yazardır. Ayrıca, Puşkin'in dünyayı algılayış tarzıyla Rus edebiyat dünyasında ve Rus halkı üzerinde çok büyük bir etki bıraktığını da gözden kaçırmamak gerekiyor. Bugün Rusya'da edebiyat tarihi alanında yapılan araştırmalarda bu saptama dikkate alınarak LPetro'nun ve Puşkin'in Rus toplumu üzerindeki etkisinin aynı paralellikte olduğu değerlendirilmesi yapılıyor. M.Epştein "Yol Ayrımındaki Rus Kültürü" başlıklı çalışmasında L.Petro'nun Rus kültürünü laikleştirmek amacıyla başlattığı çalışmanın Puşkin'le tamamlandığını söylerken bu düşünceyi onaylar.

Burada Puşkin'in dil araçlarını kullanırken yaptığı yeniliklere dikkat çekmek için, epik eserlerinin grafiksel görüntüsünü baz alarak öykülerini iki grupta toplayacağız: Geleneksel düz yazı biçiminde olan öyküleri ve şiir biçiminde yazılan öyküleri. Puşkin'in ikinci gruba giren eserleri için, Rus edebiyatında "poema"¹⁵ terimi kullanılıyor. Çok genel bir tanımlamayla, poema şiir biçiminde yazılmış epik eserlerdir. Rus edebiyatının ilk poeması Puşkin'in 1820 yılında yayımlanan "*Rusları ve Lyudmila*" adlı eseridir. "Şiir biçiminde öykü", "şiir biçiminde roman" vd. poemanın alt türleridir. Puşkin'in poema türü eserlerinden "Kafkas Esiri" (1820-21), "Çingeneler" (1823-24) ve "Bahçesaray Çeşmesi" (1823) şiir biçiminde öykü olarak

¹⁵ Rus edebiyatında "poema " olarak değerlendirilen eserlerin karakteristik özellikleriyle ilgili olarak bkz. Karaca, Birsen, "Rus Edebiyatında Nazım, Nesir ve Dram Öğeleri İçeren Bir Tür: Poema", *Çağdaş Türk Dili, Sayı: 160, Ankara, 2001, s. 164—168.*

sınıflandırılır. Daha sonra bu türde XX.yüzyıl şairlerinden Yesenin, Blok, Mayakovski dikkat çekici eserler vereceklerdir.

Puşkin'in düz yazı biçiminde kaleme aldığı öykülerinden "*Belkin'in Öyküleri*"(1830), "*Küçük Trajediler*" (1830), "*Yüzbaşının Kızı*" (1836) biçim ve içerik olarak öykü türünün gelişiminde önemli bir yere sahiptir.

ProfDr. V.İ.Kuleşov, "*Puşkin*" adlı kitabında "*Belkin'in Öyküleri*"ni (çalışmamıza yazar kimliğiyle konu olan) ünlü şairin romantizmden realizme geçişinin işareti olarak görür ve Rus öykücülüğünün geleceğini hazırlayan önemli bir eser olduğu değerlendirmesini yapar (Kuleşov, 2000: 202). Aynı bilim adamına göre, "*Belkin'in Öyküleri*" serisinde yer alan "Menzil Şefi" Gogol'ün "Palto"sunda ve Dostoyevski'nin "İnsancıklar"ında yarattığı "gereksiz insan" tipi için ilham kaynağı olmuştur(204).

"*Belkin'in Öyküleri*"ni böylesine önemli kılan nedir? Bu kitapta, konu birliği olmayan beş öykü yer alır: "Atış", "Fırtına", "Menzil Bekçisi", "Küçük Köylü Hanımefendi", "Tabutçu". "*Puşkin'in yeniliği, öyküde kendisine mütevazı bir "yayıncı" rolü vermesiydi. Gerçek anlatıcı ise, farklı kişilerin ağzından işittiği konuları not almaya gayret eden talihsiz, küçük, taşralı bir pomeşçiktir.*"(202) Bu anlatıcı kitaba adını veren Belkin'den başkası değildir. Belkin aynı zamanda öyküler arasındaki bütünlüğü sağlayan tek organik bağıdır.

Puşkin Mihaylovskoye'de zorunlu ikamet cezasını tamamladığı yıllarda Rus tarihini konu alan kurmaca eserler yazmaya başlıyor. Tarih konulu eserlerinden "*Yüzbaşının Kızı*" adlı öyküsü önemlidir. Eserde konu olarak Pugaçyov ayaklanması anlatılmaktadır. Araştırmacılar, Puşkin'in tarih konulu eserlerinde Walter Scott'ın deneyimlerinden yararlandığı yolunda saptamalar yapıyorlar. Sergey Alpatov ise, yeni Rus edebiyatında öykü türünün başlangıç noktasında bulunan ve "*Marja Posadnitsa*" (1803) adlı öyküsüyle tarih konusuna yönelen Karamzin'i de bu etkilenmeye dahil ediyor.

Gelinen yeni aşamada Rus öyküsü artık işlediği konularla güncel yaşama çok yakındır. Olayların anlatıldığı mekanın Rusya'nın sınırlarından çok uzak olmasını ve zamanın uzak geçmişten seçilmesini okur yadırgamaz ("Küçük Trajediler"). Bunlar hem Puşkin dönemi Rus öyküsünün ulaştığı noktayı, hem de Rus okurunun sanat zevkinin düzeyini belirlememiz açısından önemli verilerdir.

Rus edebiyat dünyasına, özellikle öykü yazarı olarak giren ilk isim N.V.Gogol (1809—1852)'dür. Adını öykülerini topladığı "*Dikanka Yakınlarındaki Bir Çiftlikte Akşam Toplantıları*" (1831 — 1832) başlıklı kitabıyla duyurur. Harkov Karamzin Üniversitesi (Ukrayna) öğretim elemanı A.İ.Lagunov, bu eseri "*Rus edebiyatında şiirden düz yazıya geçişin belgesi ve romantik öykünün gerçekçi romanın önüne geçişi yolundaki önemli bir*

aşama" olarak görüyor. Lagunov, çalışmasının devamında Puşkin'in gerçekçiliğinin Gogol tarafından geliştirildiği ve transformasyonunun yapıldığını söylüyor. Bu değerlendirme Gogol'ün gerçekçiliği algılamasındaki özgünlüğe dikkat çekmek amacını taşıyor. "*Dikanka Yakınlarındaki Bir Çiftlikte Akşam Toplantıları*" ve "*Mirgorod*" öykülerinde yazar, Ukrayna kültüründen ve sosyal yaşantısından öğeleri kullanmıştır. Bu öğeler arasında bir yandan yüzyılların birikimini taşıyan Ukrayna halkına ait masallar ve efsaneler vardır, diğer yandan ise sosyal yaşamda hâlâ gündemde olan batıl inançları, korkuları, kurnazlıkları, saflıkları, hırsları vb. yansıtan sıradan olaylar karşısında yazarın gösterdiği tepki vardır. İlerleyen yıllarda, eserlerinde kullandığı içerik ve dil öğeleriyle yalnızca Ukrayna ve Rus edebiyatlarına değil, dünya edebiyatına da benzersiz bir renk katacak olan Gogol, bu kaynakları zaman zaman "metin içerisinde metin" diye tanımlanan bir yöntemle, kimi zaman da masal biçimine özgün öğeler yardımıyla kullanmaya devam eder. Onun eserlerinin kurgusunda gerçeklikle kurmaca arasındaki bağ bazen bir rüya bazen bir masal ya da efsanenin öykünün olay dokusuna yerleştirilmesi yoluyla sağlanır. Söz konusu folklorik öğeler, Gogol'ün sanatının en belirgin özelliği olan grotesk tabloların yaratılması için de kullanılır. Gogol'ün eserlerinde Türkçede "tekinsizlik"¹⁶ terimiyle anılan gariplikler ve korkunçluklar dil öğelerinin ustaca kullanımıyla kimi zaman bir kabus olarak, kimi zaman komik bir durum içerisinde sunulur. Yazarın eserleri konu olarak birbirinden bağımsız bir karakter taşımasına karşın, öykülerinde kullandığı uzamları dikkate alarak gruplandırma yapabiliyoruz: Peterburg öyküleri, Mirgorod öyküleri, Roma öyküleri gibi.

İçerik açısından yapılan değerlendirmelerde büyük şehirdeki küçük insanın içine düştüğü psikolojik çözümsüzlük ve sonunda da kendi kendisini yok edişi Peterburg öykülerinin ortak özelliğidir: "Portre", "Bir Delinin Hatıraları", "Palto" bu grupta yer alır.

Gogol'ün öykülerindeki anlatıcı genellikle eser kişilerinin çok yakınındadır ve zaman zaman okura olaylar ve kişilerle ilgili düşüncelerini aktarır. Bunun yanında "Bir Delinin Hatıra Defteri"nde mektup biçimi kullanılarak olaylar doğrudan eserin baş kişisi tarafından ben anlatıyla aktarılıyor.

Bu noktada XIX. yüzyılın ikinci yarısında Rus edebiyatındaki farklı düşünsel akımların temsilcilerini ve bunların birbirlerine karşı tepkilerini göstermek açısından ilginç olacak bir örnek verelim. Bilindiği gibi,

¹⁶ "Tekinsizlik" Türk edebiyat çevrelerinde yeni tartışılmaya başlamış bir kavramdır. Bunlardan birisi Prof.Dr.Cengiz Ertem'in, "Tekinsizlik".-Edebiyatta Yeni bir Kavram mı?" başlıklı bildirisi (KIBATEK Roman sempozyumu, Ankara, 5 Nisan 2004).

Griboyedov, Puşkin, Lermontov, Gonçarov, Gogol, Turgenev, Dostoyevski, Tolstoy gibi yazarlar dünya görüşleri ve eserlerinde işledikleri sosyokültürel sorunlarla II. Aleksandr'ın 1861 yılında kölelik rejimini kaldırmasıyla sonuçlanan reformlara zemin hazırlayan aydın kesimi düşünsel açıdan beslemişlerdir. Bunlardan Gogol, Dostoyevski ve Tolstoy eserlerinde dinle ilgili yorumlarını ve tutumlarını da (elbette çok farklı açılardan) sergileyen yazarlardır. Ayrıca, ileride seküler edebiyatın doruk noktasına yerleştirilecek olan Çehov'un da eserlerinde dinsel konuları işlediğini biliyoruz. Bu dönemde toplumsal sorunlara yaklaşımıyla ve dini algılayış biçimiyle geçmişin özlemine duyan yazarlar ve şairler de vardır. Bu yazarlar ve şairler, ilerici Rus aydınlarının ve edebiyat çevrelerinin şiddetli eleştirisini alırlar. Hatta bu çevreler onların yeteneklerini görmezden gelir ve eserlerinin yayımlanmasını engellemeye varan girişimlerde bulunurlar. İşte bunlardan birisi özellikle yazdığı öyküleriyle dikkat çeken Nikolay Semyonoviç Leskov (1831 —1895)'dur. Leskov'un yeteneği Tolstoy, Çehov ve M.Gorki tarafından takdir edilmiş olsa da, dinsel konulara karşı sergilediği yaklaşımı yüzünden Sovyet döneminde de adı anılmayan ve unutulmaya terk edilen yazarlar arasında kalır. Perestroyka'nın ilânından sonra başlayan yeni dönemde Leskov sıkça anılır oldu.

1861 yılında Petersburg'a gelen Leskov (Stebnitski) süreli yayınlarda çalışmaya başlıyor ve hemen edebiyat çevrelerinin dikkatini çekiyor. Ancak, yazarın gösterdiği talihsiz bir tepki edebiyat dünyasındaki kaderinin değişmesine neden oluyor. Olay şöyle geliyor. 1862 yılında Peterburg'da halkı endişelendiren yangınlar çıkmaya başlar. Dedikodular bu yangınları öğrencilerin çıkarttığı yolundadır. Sözü edilen öğrenciler çarlık sisteminin ateşli karşıtları olarak bilinmektedir. Leskov "Severnaya Pçela" adlı dergide yayımlanan makalesinde polisin ya öğrencilerin suçlu olduğunu ispatlamasını ya da söylentileri durdurmasını ister. Aldığı tepkiler karşısında yazar, yazdıklarının yanlış algılandığı konusunda yazılı ve sözlü olarak defalarca açıklama yapsa da adı "jurnalci" olarak ilerici kesimin kara listesine girmiştir. Elbette, Leskov'un tutucu bir kimlik kazanmasında etkin olan yalnızca bu olay değildir. Kölelik sisteminin kalkmasıyla birlikte halkın sosyal ve kültürel yaşantısında gerçekleşeceğini düşündüğü beklentiler yazarı tatmin edecek boyutlarda değildir. Yani Leskov için, yeni düzen eski düzenden daha iyi değildir. Bu, onun iyiyi ve güzeli geçmişte araması için önemli bir etken olmuştur.

Bir üçüncü etken, belki, çok yakın aile üyelerinin ruhanî sınıftan olması nedeniyle çocukluğunda aldığı eğitimin din ağırlıklı olmasıdır. Tüm bunlara Leskov'un karakterinin muhalefet yapmaya yatkın olduğunu da eklemek gerekiyor. Örneğin: Yazın hayatına atıldığı ilk yıllarda bir yandan devrimci-demokrat eleştirinin yayın organı "Sovremennik", diğer yandan da

slovyanofillerin "Den" adlı dergisiyle şiddetli tartışmalar yapar (Vedutskaya, 1996).

Günümüzde Leskov'un küçük hacimli düz yazı biçimlerinde sergilediği yeteneği değerlendiren şu sözler dikkat çekicidir: "*Aslında Leskov Rus yaşantısının en geniş tablosunu romanın aracılığıyla değil de, kısa ve uzun öykülerinin bütünlüğüyle vermeyi başaramış ilk Rus yazardır*"(Vedutskaya, 1996:21) Benzer bir değerlendirme, 80'li yıllarda adını duyurmaya başlayan Çehov için de yapılacaktır.

Bugün Leskov'un 60'lı yıllardaki sanatının doruk noktası olarak nitelendirilen "Ledy Makbet Mtsenskogo uyezda" (1865) ve "Voditelnitsa" (1866) adlı öyküleri o yıllarda hemen hemen kimsenin dikkatini çekmez. Leskov, "*Smeh i gore*" (1871) adlı uzun öyküsünde yergisel bir tutum sergiler. Yazar, bu tutumuyla Gogol'ün başlattığı yerel özelliklere yönelik özeleştirici geleneğini devam ettirir. "*Zapeçatlyonnyy angel*" (1872), "*Oçarovanny strannik*"(1873), "*Lyovşa*" (1881) gibi dinî içerikli uzun öykülerinde kişisel anlatım konumunu benimsemiştir. Ayrıca eserlerinin bazılarında Ezop diline yakınlık söz konusudur. Örneğin: "*Zayaçiy remiz*"(1894) adlı öyküsünde.

Leskov'un adıyla gündeme getirdiğimiz 1860'lı yıllardaki Rus edebiyat eleştirisinin dönemin yazarlarına ve yazarların eleştiriye yaklaşımıyla ilgili sorun oldukça karmaşıktır. Örneğin: Peçerskaya'ya göre, Leskov'un da aralarında olduğu Turgenev, Tolstoy, Gonçarov ve Dostoyevski gibi zamanın önde gelen yazarları "*gerçekçi eleştirinin otoritesini yalnızca kabul etmemekle kalmazlar, bu eleştirinin sanatsal ve düşünsel birikimini de reddederler*" (Peçerskaya-98 .htm).

XIX. yüzyıl öykü yazarları arasında çalışmalarına dikkat çekeceğimiz son isim A.P.Çehov olacak. Öykü ve dramlarıyla tanıdığımız Çehov (1860 – 1904) ilk eserlerinde "Dalaksız Adam", "Kardeşimin Kardeşi", "Antyoşa Çehonte" gibi takma adlar kullanır. Başlangıçta şakacı bir üslupla yazan Çehov'un eserlerine ilerleyen yıllarda hüznün hakim olacaktır. İlk eserlerinde ben anlatı, yazın hayatına başladıktan çok kısa bir süre sonra da o anlatı kullanılıyor. Çehov'un eserlerinde ele aldığı konuya karşı tutumu yansızdır ve olayları ironik bir mesafeden anlatır. Belgeler yazarın bu konuda son derece duyarlı olduğunu gösteriyor. Kendisiyle yapılan bir röportajda öykülerindeki yansız tutumunun arkasında öznellik gördüğünü ima eden bir gazetecinin sorusuna verdiği yanıt serttir: "*Ben yazarken tüm dikkatim, öyküdeki kendi eklediği öznel öğeleri bulup çıkarmayan okura yöneliktir*" (Vedutskaya., 1996: 22). Çehov'un öykülerinde okurun tamamlaması gereken boşluklar vardır. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Dostoyevski ve Tolstoy'un eserleri sayesinde Rus romanının gelişiminin doruk noktasına ulaştığı, söz konusu eserlerin hacimsel büyüklüğü ve okurun romana olan ilgisi değerlendirilirse, Çehov'un öykülerinin kazandığı

başarının derecesi fark edilecektir. Özellikle de Tolstoy'un olayları natüralist akımın ilkelerine uygun olarak saniye üslubuyla anlattığını ve anlatım dizgesindeki tüm boşlukların doldurulduğunu anımsatalım (Örneğin:"Savaş ve Barış"ta;1863—69). Bu açıdan bakılınca, Çehov'un anlatımındaki kısalık ve lakonizm Rus edebiyatı için son derece yenilikçi bir uygulamadır. Ama bunlar biraz da Çehov'un sanatının doğasına uygun özelliklerdir. Bununla ilgili olarak yazarın kendisi de "*Küçük... öykülerde her şeyi söylememek tekrardan daha iyidir, çünkü... çünkü... bilmiyorum neden...*" (Yeremin,1985: 22) diyecektir.

Çehov eserlerinde kahramanlarının iç dünyasındaki değişim sürecini verir. Onun öykülerinde Rusya'nın çok farklı sosyal katmanlarından ve etnik gruplarından, farklı yaş ve farklı cinslerden bireyler baş kişi olarak seçilmiştir. Yazar "Kaştanka"da olduğu gibi, eserlerine kimi zaman insana yakın hayvanları da konu eder. Kısaca, o çevresinde olup biten her şeyle yakından ilgilidir. Bunun yanında Çehov'un konu seçiminde tarihî olaylara karşı ilgisini belirleyemiyoruz. Oysa Rus yazarlar için, Rus tarihi neredeyse vazgeçilmez bir kaynaktır.

1890—1917 yılları arasında kalan geçiş dönemini Rus edebiyatının en karmaşık dönemi olarak değerlendirmek hiç de abartı olmaz. Geçiş dönemlerine özgü sorunların yansıdığı edebi yaşamdaki çok seslilik ve çok başlılık araştırmacılara içinden çıkılması zor bir tablo sunuyor. Edebiyat dünyasında sembolizm, akmeizm, natüralizm, gerçekçilik, ekspresyonizm, sosyalist gerçekçilik, fütürizm gibi akımların temsilcileri bir yandan edebiyat tartışmalarını yürütürken, diğer yandan kalemlerini ülkenin geleceğinin hazırlanması için kullanıyorlar. Bunların arasında sosyalist gerçekçiliğin kurucusu M.Gorki ve fütürizmin kurucularından V.Mayakovski Sovyetler Birliği'nin yapılanması yönündeki faaliyetlerde özellikle dikkat çekerler. Doğal olarak, bunların arasında Sovyetler Birliği'nin kurulmasına şiddetle karşı çıkan yazarlar ve şairler de bulunuyordu.

SOVYET EDEBİYATI DÖNEMİ

Yaşamın siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel boyutlarıyla yeniden yapılanmasının resmî başlangıç tarihi olan 1917 yılı, Rus tarihindeki ikinci kırılma noktasıdır. Yeniden yapılanma hareketinin neden olduğu ve SSCB'nin tarihinde "birinci göç dalgası"¹⁷ olarak anılan harekete katılan ve yukarıda söz konusu edilen muhalif yazarlar 1917—1920 yılları arasında büyük gruplar halinde Rusya'dan ayrılacak ve sanat yaşamlarını yurt dışında

¹⁷Bunların arasında öykü yazarı olarak Nobel ödülü sahibi İ. A.Bunin'in ve bugün adı dünya klasikleri arasında geçen V.V.Nabokov (Sirin)'in, A.İ.Kuprin'in, B.Zaytsev'in, A.T.Averçenko'nun, L.N.Andreev'in, S.Çyorny'in, Teffi'nin adı vardır.

devam ettireceklerdir. Böylece, Rusya'nın tarihinde ilk kez edebiyatçıların çok önemli bir bölümü siyasî nedenler yüzünden kültürel zeminlerini terk ederler. Bu yüzden, XX. yüzyıl Rus edebiyatının 1917—1991 yıllarıyla sınırlı olan süreci "Sovyet edebiyatı" ve "yurt dışındaki Rus edebiyatı" diye iki grupta değerlendirilir.

Yeni siyasî yapılanmaya paralel olarak Sovyet edebiyatına¹⁸ yeni Rus edebiyatından farklı bir dünya görüşü hakim olacaktır. Ancak, bu yazarların büyük bir bölümünün XIX. yüzyıldan devralınan eski kuşak Rus yazarları olduğunu unutmamak gerekiyor.¹⁹ Nitekim, edebiyat bilimi alanında 1991'den sonra yapılan çalışmalarda Sovyet hükümetlerinin "birinci", "ikinci" ve "üçüncü göç"²⁰ dalgalarıyla Rusya'dan uzaklaştırdığı (ve artık bir kısmı buldukları ülkelerin resmî dilinde ürünler veren) bu yazarları yeniden kazanmak için altını çizdiğimiz söz konusu organik bağ sıkça vurgulanır oldu.

Zaman çerçevesi 1917 ve 1991 yıllarıyla çizilen Sovyet edebiyatı döneminde çoğunlukla çelişkiler içeren ilginç olaylar yaşanır. Öncelikle edebiyat grupları lağvedilir ve yazarların tek bir çatı altında toplanması için "Yazarlar Birliği" kurulur (23.04.1932), edebiyatın devletleştirilmesi üzerine politika geliştirilir, yazar yetiştirmek üzere M.Gorki'nin adına Dünya Edebiyatları Enstitüsü kurulur, sosyalist gerçekçilik devletin resmî edebiyat akımı olur, edebiyat dünyasına eserlerin yayımlanma biçimiyle bağlantılı olarak "gosizdat" (devlet basımı),²¹ 1940'lı yıllardan itibaren kullanılmaya başlayan "samizdat" (kendi basımı),²² "tamizdat" (orada basım)²³ kavramları

¹⁸ *Sovyet döneminin yetiştirdiği öykü yazarlardan bazıları: Viktor Dragunski (1913—1972), Sergey Antonov (1915), Yuri Nosov (1925—), Viktor Astafyev (1924—) Yuri Trifonov (1925-1981), Yuri Koval (1938-), Boris Vasilyev (1924-), Valentin Rasputin (1937-), Anatoli Aleksin (1924), Yuri Kazakov (1927-1982), Vasili Şukşin (1929-1974), Yuri Nagibin (1920-), Yuri Rutheu (1930-), Pyotr Proskurin (1928-) Valentin Pikul (1928-1990), Dimitri Balaşov (1927-), Venedikt Yerofeyev (1938-1990).*

¹⁹ *Bunlardan F.KSologub (1863-1927), M.Gorki (1868-1936), İA.Bunin (1870-1953), A.İ.Kuprin (1870-1938), Teffi (1872-1952), M.M.Prişvin (1873-1954), A.Bely (1880-1934), B.K.Zaytsev (1881-1972), A.TAverçenko (1881-1925), Yev İ.Zamyatin (1884-1937), Şaşa Çyorniy (1880-1932), M.M.Zoşçenko (1884-1958), B.L.Pasternak (1890-1960), M.A.Bulgakov (1891-1940), İ.G.Erenburg (1891-1967), K.G.Paustovski (1892-1968), İ.E.Babel (1894-1940), A.P.Platonov (1899-1951), V.V. Nabokov (1899—1977) adını öyküleriyle diğerine nispeten daha sık duyduğumuz eski kuşak yazarlardandır.1900'den sonra doğan yeni kuşak edebiyatçıları arasında öykü yazarlarının sayısı çok daha azdır: Yev A.Permiyak (1902—1982), Veniamin Kaverin (1902—1989) Arkadi Gaydar (1904-1941), Daniil Harms (1905-1942), M.A.Şolohov (1905-1984), L.V.Solovyov (1906-1962), İvan Yefremov (1907-1972).*

²⁰ *Bunların arasında nobel ödüllü A.Soljenitsin ve İ.Brodski vardır.*

²¹ *Resmî organlarca yapılan sansürlü basım .*

²² *Sansürlü basım yerine öngörülen alternatif basım.*

girer. Yazarlar ve şairlerin şüpheli intiharları ve ölümleri dikkat çeker. Örneğin: Yesenin'in, Blok'un, Mayakovski'nin intiharları, hatta M.Gorki'nin ve daha pek çok yazarın/şairin ölüm biçimi Perestroyka'dan sonra edebiyat çevrelerinin tartışma konusu olacaktır.

Dönemin dikkate değer bir başka olayı da "halkların kardeşliği" sloganı altında Sovyet halklarının edebiyatlarını Rusçaya aktarmak için harcanan çabadır. Bu çabanın ürünü olan çeviri eserler Rus edebiyatına özellikle içerik açısından farklı renkler kazandırır. Buna karşılık, Rus edebiyatının Sovyet halklarının edebiyatları üzerindeki güçlü etkisi söz konusu edebiyatların değer ölçülerinde köklü değişikliklere neden olur. Sovyet yazarları, yalnızca devlet dili olduğu için değil, sayısı yüz milyonlarla gösterilen okur kitlesine doğrudan ulaşmak için de eserlerini Rusça kaleme alırlar. Örneğin: Cengiz Aytmatov, dünya edebiyatı tarihine Sovyetler Birliği döneminde Rusça eserleriyle girdi, ama bugün Kırgız edebiyatını yaşayan klasik yazar kimliğiyle temsil ediyor ve Kırgızca yazıyor. Bir başka yaşayan edebiyat klasığı Fazıl İskender ise, Sovyet yazarı kimliğini Rus yazarı kimliğiyle değiştirdi ve hâlâ Rusça yazıyor.

Sovyet döneminde Rus edebiyatında Nobel ödüllü beş yazar/şair var: İ.A.Bunin (1933), B.L.Pasternak (1958), M.A.Şolohov (1965), A.J.Soljenitsın (1970) ve son olarak İ.A.Brodski (1987)²⁴.

Günümüz Rus edebiyat bilimcilerinin geçmişle ilgili değerlendirmeleri Sovyet edebiyatını nesnel bir mesafeden izleme olanağı sunuyor. Yukarıda da bahsedildiği gibi, Rus edebiyatında üçüncü büyük değişim Sovyetler Birliğinin resmî olarak dağılmasıyla gerçekleşti. Bu değişim edebiyat biliminin değerlendirme ölçülerine de yansdı. Bugün edebiyat uzmanları öncelikle araştırma, inceleme, değerlendirme ve uygulama yöntemlerini değiştirdiler. Bu bağlamda da XX.yüzyıl Rus edebiyatını yönlendiren dünya görüşü yeni bakış açısıyla tekrar değerlendiriyor. Moskova Devlet Üniversitesi Filoloji Fakültesi öğretim üyelerinin ortaklaşa çıkarttıkları "*XX.Yüzyıl Rus Edebiyatı Tarihi: 20—90'lı Yıllar*" adlı kitapta dönemin en önemli isimlerinden M.Gorki hakkında yapılan değerlendirme bu konuda fikir verecektir:

"Bugün zihnimizdeki M.Gorki... basit bir sorun değildir. Zaman, özellikle şu anda yaşanan zaman, deneysel olan zaman, otoritelerle ilgili olarak kafalardaki pek çok şeye keskin değişiklikler getiriyor. Biz Gorki'yi önceleri devrimin "albatrosu", sosyalizmin "havarisi", "en büyük proleter yazar", sebatkar yoldaş, optimizmin felsefi sözcüsü olarak bilirdik. Ama, Gorki'de bizden tarafı kapalı olan başka bir şey var, onun şüpheleri,

²³ Yurtdışında yapılan yasak basım kastedilmektedir.

²⁴ Bunlardan Bunin, Soljenitsın ve Brodski Sovyet yönetimiyle uyuşmadığı için ülkesini terk etmiştir.

yanılgıları ve düşüşleri. Bunu, gerçeği, Gorki'yi açmak ve anlamak çağdaş edebiyat biliminin görevidir"(Kormilov, 1988: 62).

Bu yaklaşım yalnızca Gorki için değil, dönemin tüm yazarları için söz konusu. Ancak öykü ve roman yazarı Gorki'yi diğer yazarlardan ayıran, onun XX .yüzyılın ilk onlu yıllarında Rus edebiyat dünyasında "kader belirleyici" olarak rol oynamasıdır. Edebiyat yaşamına romantik geleneğe uygun yazdığı eserlerle giren Gorki, ilerleyen yıllarda önce Partinin yazarı, sonra da sosyalist gerçekçilik akımının kuramcısı olacaktır. Gorki'nin bu noktadan sonraki eserleri güdümlü edebiyat sınıfına giriyor.

Dönemin "resmî" akımı olan Sosyalist gerçekçiliğin yazarlardan talebi toplumun eğitimcisi olma görevini yüklenmeleridir. Eserlerin konusu sosyalist yönetimin gerçekleştirdiği "mucizelere" adanmıştır. Bu tür eserlerde kendisini toplum için feda etmekten çekinmeyen kahraman kişilerle karşılaşırız: Doktor hastası için, öğretmen öğrencisi için, inşaat mühendisi şehir, köy ya da semt sakinleri için, traktör sürücüsü kolhozcular için, yol yapım işçisi ülkesi için kişisel çıkarları ve arzularını aklının ucundan bile geçirmez. Bu kişileri Orta Çağ kahramanlarından farkı artık kadının da toplumu için kendisini feda edebilecek güçte ve büyüklükte olduğunu sergileyebilmesidir. Bu eserlerde kurmaca ve gerçek birbirine çok yakındır. Zira, yaşamın kendisi siyasî bir kurmacanın uygulama sahası olarak kullanılmaktadır. Bunun yanında İkinci Dünya Savaşı gibi çok acı gerçekler de vardır. Bu eserlerin kahramanları, vatan sevgisiyle doludur. Diğer yandan, İkinci Dünya Savaşı sırasında cephede görev alan yazarların özyaşam öyküleri savaşın iç yüzünü ve savaşanların psikolojik yapısını doğrudan yansıtır.

İlk postmodern eserler Sovyet edebiyatının yetmişli yıllarında görülmeye başlıyor. Bu eserler önce sansür yasağına takılıyor, bu nedenle ilk baskılar "tamizdat" geleneğine uygun olarak yurt dışında yapılıyor. Bu yazarlar Perestroyka'dan sonra eserlerin SSCB'de de yayımlama olanağını buldular. Postmodernizm de diğer akımlar gibi, Batı kökenli. Bu akımın Rus edebiyatındaki ilk temsilcilerinden birisi Saşa Sokolov (1943)'dur. Yazar, "*Şkola dlya durakov*" adlı uzun öyküsünü "üçüncü göç" dalgasıyla yurt dışına çıktıktan sonra (1975) ABD'de yayımlayabildi. Öykünün SSCB'de yayımlanmasına 1989 yılında izin verildi. Yazarın postmodern geleneğe uygun olarak yazdığı ikinci eseri "*Mejdu sabokoy i volkom*" 1980 yılına ait bir üründür.

Rus edebiyatında postmodern akımın en önemli isimi (yine bir göçmen/sürgün yazar) Vladimir Nabokov (1889—1977)'dur. Nabokov kurmaca alanında özellikle roman ve öyküleriyle dikkat çeker. Yazarın postmodern geleneğin en başarılı örneklerinden birisi olarak kabul edilen "Lolita" adlı eseri roman türünde yazılmıştır.

Venedikt Yerofeyev (1938-1990), Viktor Yerofeyev (1947-), Viktorya Tokareva (1937-), Tatyana Tolstaya (1951-), Lyudmila Ulitskaya (1943-), Viktor Pelevin (1962-) postmodern geleneğin Rus edebiyatındaki önemli isimleridir.

XX .yüzyılın son çeyreğinden itibaren Rus edebiyatında etkin olan postmodern düşünce yazar, okur ve metinle ilgili geçmişin tüm değerlerini yıkmıştır. Yazar artık yaşam öğretmeni olma çabasında değildir. Metin içerisinde okur, yazarın kalem ortağıdır. Yani yazar okurundan düşünceleriyle eserine katkıda bulunmasını istemektedir. Ayrıca, metinler de artık tamamlanmışlık görüntüsü sunmuyor. Eserler bundan böyle gerçeğin aynası değil, sahte birer kopyasıdır.

Anlatım araçları yardımıyla okura da yansıtılan bıkkınlık, yılgınlık, dağınıklık, aldırmaçlık, doğadan ve toplumdan kopukluk, bireyin işe yaramaz olduğu hissini sürekli duyumsaması, her şeyle alay etme, toplumsal değerlerin hiçe sayılması postmodern öykülerdeki eser kişilerinin tipik özellikleridir. Yazım kurallarını yıkmaya eğilimi zaman içerisinde giderek şiddetini artırıyor, yazarın dil öğelerini kullanırken sözcük dizimini bozmaktan, hatta sözcüklerin yapısında değişiklikler yapmaktan, jargon ve argo sözcükler kullanmaktan kaçınmadığını gözlemliyoruz. Postmodern eserlerin zaman kurgusunda kronolojik sıralama yalnızca bozulmakla kalmıyor, yok edilmeye çalışılıyor. Bu eserlerde uzamlar da aynı şekilde alışılmışın dışında kurgulanıyor. Evrendeki sanal ya da gerçek, bu dünyaya veya öbür dünyaya ait her nokta olaylar için sahne olarak kullanılabilir. Postmodern geleneğin üzerinde durulması gereken bir özelliği de eserlerde kullanılan yabancı metinler, yani "metinlerarasılık"tır.

Sonuç olarak, Rus edebiyatında batılı değer ölçülerinin dikkate alındığı öykü türündeki ilk eserlerin kaydedildiği tarihten sonraki süreçte yazarlar öncüllerinin bilgi birikimini kullanırken yenilikçi uygulamalara kesintisiz devam etmişlerdir. Puşkin'le birlikte Rus edebiyatında öykü türü için yapılan sınıflandırmaya uzun öykü, kısa öykü, küçük öykü ve epik şiir türlerinden "şiir biçiminde öykü"ler de giriyor. Düz yazı öyküler gibi, poemalar da batı kaynaklı. Ancak, uygulamada Rus edebiyatına özgün uyak ve ölçü sistemi geliştirilmiştir. Eserlerin içeriğinde kullanılan Rus kültürü ve tarihine ait öğeler, halk efsaneleri, masallar epik şiir ve düz yazı türü öykülerin özgün renklerini oluşturuyor. Şiir biçiminde öyküler de, tüm poema türlerinde olduğu gibi, grafiksel görüntüsü, kurgusu, içerik ve biçim özellikleriyle geleneksel öykü türlerinden farklı özelliklere sahip. Ayrıca, bu tür eserlerin şairleri/yazarları yerleşik şiir kalıplarını da bozan uygulamalar yapıyorlar: eserlerine şiiri düz yazı ve dram türlerine yaklaştıran öğeler yerleştiriyorlar. Bu alanda Gogol'ün farklı bir uygulamasını buluyoruz. Yazar, Dante'nin "İlahi Komedia"sından yola çıkarak yazdığı "Ölü Canlar" adlı "poemasında" düz yazı biçimini kullanmıştır.

Son dönem Rus edebiyatında (bunun bir uzantısı olarak da öykü türünde) demokratikleşme çabalarını gözlemliyor ve Sovyet edebiyatının değerlerine ve geleneklerine karşı oluşan güçlü tepkiyi duyumsuyoruz. Dönemin öykülerinin karakteriyle ilgili genel bir değerlendirme için daha fazla zaman ve birikime gereksinim var. Bununla birlikte, Rus edebiyatının yeni bir değişim sürecine girdiğinin altını çizmek gerekiyor.

KAYNAKÇA

Alpatov, Sergey, Walter Scott, Karamzin, Puşkin,

<http://lit.lseptember.ru/artical.php?ID=200200602>

Aykut, Altan, Rus Edebiyatında Karamzin ve Duygusal Hikayeleri, A.Ü. DTCF Dergisi, Cilt XXXIII, Sayı 1-2,1990, s.1-8.

Aykut, Altan, Puşkin'in Poemaları. İlk Dönem ve Romantizm, Cumhuriyet Kitap, 24.06.1999, Sayı 488, s.5-6.

Braun, S., Samuylova, A., Janr svyatoçnogo rasskaza v tvorçestve N.S.Leskova, fiziko-matematiçeskiy litsey No:39, g. Ozyorsk, Çelyabinskaya oblast.

_____ Biografiya, Gogol Nikolay Vasilyeviç,

http://www.neuch.ru/bio/al1_p0.shtml

_____ Biografiya, Leskov Nikolay Semyonoviç,

http://www.neuch.ru/bio/a26_p0.shtml

<http://www.sl226.narod.ru/literature/biograph/leskov.htm>

Çulkov, M. D. Başkasının Hatasının Kurbanı, çev.: Birsen Karaca, *Rus Öykü Antolojisi*, Dünya Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 25-27.

Dolgov, V. V., Russkaya kultura XVII veka, *Kratkiy oçerk russkoy kulturi s drevneyşih vremyon do naših dney.*

http://www.countries.ru/library/countries/russia/dolgov/history2_5.html

Dolgov, V. V., Russkaya kultura II polovini XVIII veka, *Kratkiy oçerk russkoy kulturi s drevneyşih vremyon do naših dney.*

http://www.countries.ru/library/countries/russia/dolgov/history2_7.html

Dolgov, V. V., Preobrazovaniya Petra I v oblasti kulturi, *Kratkiy oçerk russkoy kulturi s drevneyşih vremyon do naših dney.*

http://www.countries.ru/library/countries/russia/dolgov/history2_6.html

Ekimova, T.A., İstoriya russkoy literaturı XVIII veka: Programma i metodıçeskie materialı, Çelyabinsk, 2003.

www.lib.csu.ru6texts/eh.pdf

Gruleva, İ., Skazka, pritça, legenda kak otrajenie idey vremeni v proizvedeniyah russkoy literaturı XIX—naçala XX vekov.

<http://www.repetitor.org/materials/pritcha.html>

_____Hudojestvennie osobennosti prozi çehova

<http://www.grammar.ru/l.php?ir=2&ip=2&id=127>

_____ *Istoriya russkoy literaturı XIX veka. 1800—1830 godı*, pod redaktsiyey V.N.Anoşkinoy i S.M.Petrova, Moskva, 1989.

İstoriya russkoy literaturı XX veka (20—90-e godı), otv.red. C.İ.Kormilov, M., 1988.

Karamzin, N.M. Zavallı Liza, çev.: Birsen Karaca, *Rus Öykü Antolojisi*, Dünya, İstanbul, 2004, s.31 — 46.

Kazak, V., *Leksikon russkoy literaturı XX veka*, Moskva, 1996,

Kulešov, V.İ. *Puşkin*, çev.: Birsen Karaca, Multilingual, İstanbul, 2000.

Lagunov, A.İ., *İstoriya russkoy literaturı XIX veka (I polovina)*,

http://www-philology.univer.khakov.ua/ist_ros_lit.htm

Lihacıyov, D. S., Russkaya literatura, *İstoriya vsemirnoy literaturı*, T.4, Moskva, 1987, S. 340-361.

Lihacıyov, D.S., *İstoriya russkoy literaturı X—XVII vekov.*

<http://www.infolio.asf.ru/Philo/Lihachev/>

Lihacıyov, D.S., Literatura naçala XIV—tretyey çetverti XIV veka, *İstoriya russkoy literaturı X—XVII vekov.*

http://www.infolio.asf.ru/Philo/Lihachev/3_3.html

Lihacıyov, D.S., wedenie, *İstoriya russkoy literaturı X—XVII vekov.*

<http://www.infolio.asf.ru/Philo/Lihachev/wed.html>

Murzak, İ.İ., Yastrebov, A.L., "Tvorçestvo A.P.Çehova kak entsiklopediya cyujetov russkoy literaturı", *Dinamika syujetov v russkoy literature XIX veka.*

<http://www.gramota.ru/dinamika.html720.htm>

_____Rossiya, razd. *İstoriya russkoy literaturı (XVII vek i pervaya polovina XIX veka)*,

<http://www.rulex.ru/01274010.htm>

_____ *Russkie pisateli. XIX vek. Bibliografiçeskiy slovar*, pod redaktsiyey P.A. Nikolaeva, T. 1., Moskva, 1996.

Russkie pisateli. XIX vek. Bibliografiçeskiy slovar, pod redaktsiey P.A. Nikolaeva, T. 2., Moskva, 1996.

Peçerskaya, T.İ., İstoriya literaturı 1860-h godov: problemi izuçennosti i izuçeniya.

<http://www.durov.com/literature2/pecherskaya-98.htm>

Pigarev, K.V., Fridlenger, G.M., Russkaya literatura, *İstoriya vsemirnoy literaturı*, T. 5, Moskva, 1988.

Viduetskaya J.P., Russkie pisateli. XIX vek. Bibliografiçeskiy slovar, T. 1., Moskva, 1996.

Yeremin, M. "Na rubeje dvuh vekov", A.P.Çehov. sobrannıe soçinenie v 12 tomah, T.1, Moskva, 1985.